

Nowe stanowisko *Orobanche elatior* (Orobanchaceae) na Wyżynie Krakowsko-Częstochowskiej

Orobanche elatior Sutton (zaraza wielka) jest rośliną pasożytniczą związaną, podobnie jak jej główny żywiciel – *Centaurea scabiosa* L., z suchymi i nasłonecznionymi murawami i zaroślami. Zasięg jej występowania jest bardzo rozległy – obejmuje większą część Europy i znaczne obszary Azji (KREUTZ 1995). W Polsce występuje głównie w pasie wyżyn oraz na nielicznych, rozproszonych stanowiskach na Pomorzu, Ziemi Lubuskiej, w Wielkopolsce i na Dolnym Śląsku (MAŁAŁSKI 1967; ZAJĄC & ZAJĄC 2001). Jest w naszym kraju rośliną rzadką, potencjalnie zagrożoną – została umieszczona na „czerwonej liście” z kategorią R (ZARZYCKI & SZELĄG 2006), znalazła się również na niektórych regionalnych czerwonych listach jako gatunek ginący (KĄCKI i in. 2003; NOWAK i in. 2003). Od 2004 r. objęta jest w Polsce ochroną prawną. Na Wyżynie Krakowsko-Częstochowskiej *O. elatior* była do tej

Ryc. 1 (Fig. 1). *Orobanche elatior* Sutton [Dolina Kobylańska (Valley), Wyżyna Krakowsko-Częstochowska (the Kraków-Częstochowa Upland)]

pory podawana zaledwie z trzech stanowisk zlokalizowanych na jej zachodnich obrzeżach: dwóch z rejonu Olsztyna (na południowy wschód od Częstochowy) i jednego z okolic Chrzanowa (URBISZ 2004).

3 czerwca 2007 r. w Dolinie Kobylańskiej, w południowej części Jury, zauważono młodego osobnika *Orobanche elatior* rosnącego przy głównej ścieżce, na półce skalnej, w murawie o słabym zwarciu (zespół *Festucetum pallentis* (Kozł.) Kornaś z udziałem gatunków przechodzących z sąsiednich zbiorowisk murawowo-zaroślowych). Podczas poszukiwań przeprowadzonych w późniejszych terminach natrafiono na kolejne okazy: 18 czerwca znaleziono 3 osobniki [2 młode i jeden w pełni kwitnienia (Ryc. 1)], 3 lipca – dalszych 6 (4 przekwitnięte, 1 młody i 1 kwitnący). Łącznie zaobserwowano 10 roślin *O. elatior* w różnych stadiach rozwoju na terenie o powierzchni kilkunastu arów, znacznym nachyleniu (30–45°) i wystawie zachodniej, usytuowanym na orograficznie lewym zboczach doliny, w pobliżu skały Żabi Koń (19°45'22"E / 50°09'19,5"N; kwadrat ATPOL **DF5822**). 5 osobników rosnęło we wspomnianej wyżej murawie naskalnej, pozostałe 5 – w rozproszonym, w dość zwartej murawie po obu stronach skałki [zespół *Origano-Brachypodietum* Medw.-Korn. & Kornaś z udziałem *Peucedanum cervaria* (L.) Lapeyr.]. Okazy rosnące w murawie naskalnej były dość dobrze wykształcone, o wysokości 20–30 cm, natomiast rośliny znalezione w bardziej zwartej murawie kserotermicznej były raczej wątłe, o skąpych kwiatostanach, a ich wysokość nie przekraczała 20 cm (być może miało to związek z różnym natężeniem konkurencji w obu omawianych siedliskach).

Ze względu na niewielką liczebność populacji *Orobanche elatior* w Dolinie Kobylańskiej, zagrożeniem dla dalszego istnienia opisywanego stanowiska może być duży ruch turystyczny w jego bezpośrednim sąsiedztwie, który naraża poszczególne rośliny na zniszczenie. W dłuższej perspektywie czasowej również procesy sukcesyjne zachodzące w dolinie mogą wywołać skutki niekorzystne dla egzystencji omawianego gatunku zarazy.

Podziękowania. Autorzy dziękują drowi hab. Zbigniewowi Szelałowi za wnikliwe przeczytanie tekstu i cenne uwagi krytyczne.

Summary. New locality of *Orobanche elatior* (Orobanchaceae) on the Kraków-Częstochowa Upland. A new locality of *Orobanche elatior* Sutton was found in Dolina Kobylańska Valley (the Kraków-Częstochowa Upland, 19°45'22"E / 50°09'19,5"N; ATPOL square **DF5822**). In June and in the beginning of July 2007 10 specimens in total were observed on the slope of the valley, near the Żabi Koń Rock.

LITERATURA

- KĄCKI Z., DAJDOK Z. & SZCZĘŚNIAK E. 2003. Czerwona lista roślin naczyniowych Dolnego Śląska. – W: Z. KĄCKI (red.), Zagrożone gatunki flory naczyniowej Dolnego Śląska, s. 9–65. Instytut Biologii Roślin, Uniwersytet Wrocławski, Polskie Towarzystwo Przyjaciół Przyrody „Pro Natura”, Wrocław.
- KREUTZ C. A. J. 1995. *Orobanche*. Die Sommerwurzarten Europas: ein Bestimmungsbuch / The European broomrape species: a field guide. **1**. Mittel – und Nordeuropa / central and Northern Europe. s. 159. Stichting Natuurpublicaties Limburg, Maastricht.
- MAŁAŁSKI J. 1967. Rodzina: *Orobanchaceae*, Zarazowate. – W: B. PAWŁOWSKI (red.), Flora polska **11**, s. 372. Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Kraków.

- NOWAK A., NOWAK S. & SPAŁEK K. 2003. Red list of vascular plants of Opole Province. – Nature Journal **36**: 5–20. Opole Scientific Society, Opole.
- URBISZ A. 2004. Konspekt flory roślin naczyniowych Wyżyny Krakowsko-Częstochowskiej. s. 285. Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego. Katowice.
- ZAJĄC A. & ZAJĄC M. (red.) 2001. Atlas rozmieszczenia roślin naczyniowych w Polsce. s. xii + 714. Nakładem Pracowni Chorologii Komputerowej Instytutu Botaniki Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków.
- ZARZYCKI K. & SZELĄG Z. 2006. Red list of the vascular plants in Poland. – W: Z. MIREK, K. ZARZYCKI, W. WOJEWODA & Z. SZELĄG (red.), Red list of plants and fungi in Poland, s. 99. W. Szafer Institute of Botany, Polish Academy of Sciences, Kraków.

ANNA NOWAK-DAŃDA i PIOTR DAŃDA, ul. Drukarska 10/17, PL-30-348 Kraków, Polska; e-mail: pdanda@interia.pl

Przyjęto do druku: 15.02.2008 r.

Występowanie *Enteromorpha compressa* (Chlorophyta) w Wielkopolsce

Enteromorpha compressa (L.) Nees [= *Ulva compressa* L.] (taśma spłaszczona) jest gatunkiem kosmopolitycznym preferującym słone i słonawe wody morskie (FISH & FISH 1989). W Polsce gatunek ten spotykany był jedynie u wybrzeży Bałtyku głównie w rejonach Zatoki Puckiej (FRONCZAK & PLIŃSKI 1982; WOJTUSIAK i in. 1984; BOSZKE i in. 2003; SKWARZEC i in. 2003), Zatoce Gdańskiej (LUCKS 1907; KORNAŚ & MEDWECKA-KORNAŚ 1949; BIERNACKA 1961; PLIŃSKI i in. 1982) oraz w okolicy Władysławowa (BIERNACKA 1968).

Stanowiska śródlądowe na świecie nie są liczne i dotyczą pojedynczych jezior i solnisk (LOIS i in. 1975), rzek (KIRCHHOFF & PFLUGMACHER 2000) oraz słonych bagien (FISH & FISH 1989). Często masowy pojaw *Enteromorpha compressa* w wodach wskazuje na ich zanieczyszczenie metalami ciężkimi lub wysoki poziom trofii (REED & MOFFAT 2003; ŻBIKOWSKI i in. 2005). Fakt ten skłania do uznania taśmy spłaszczonej za dobry bioindykator jakości wód morskich, jak i limnicznych (CASTILLA 1996; BLOMSTER i in. 1998, 2000; FARINA i in. 2003).

Pierwsze śródlądowe stanowisko *Enteromorpha compressa* na terenie Polski zaobserwowano w 1993 r. w strefie litoralu Jeziora Laskownickiego (Wielkopolska – 52°49,6'N, 17°12,1'E). W jeziorze oprócz plech *E. compressa* występował także drugi gatunek z tego rodzaju, *E. intestinalis* L. [= *Ulva intestinalis* L.] Oba gatunki tworzyły gęste unoszące się na powierzchni wody maty, w których jednak udział *E. intestinalis* był zdecydowanie wyższy. Występowanie obu gatunków w sezonie letnim obserwowano cyklicznie aż do 2006 r. (MESSYASZ, w druku).

W lipcu 2007 r. odnaleziono w Poznaniu kolejne śródlądowe stanowiska *Enteromorpha compressa* w strumieniach: Michałowka (52°21'39"N, 17°02'42"E), Dworski Rów (52°21'28"N, 17°02'30"E) oraz Świątnica (52°21'15"N, 16°58'25"E).